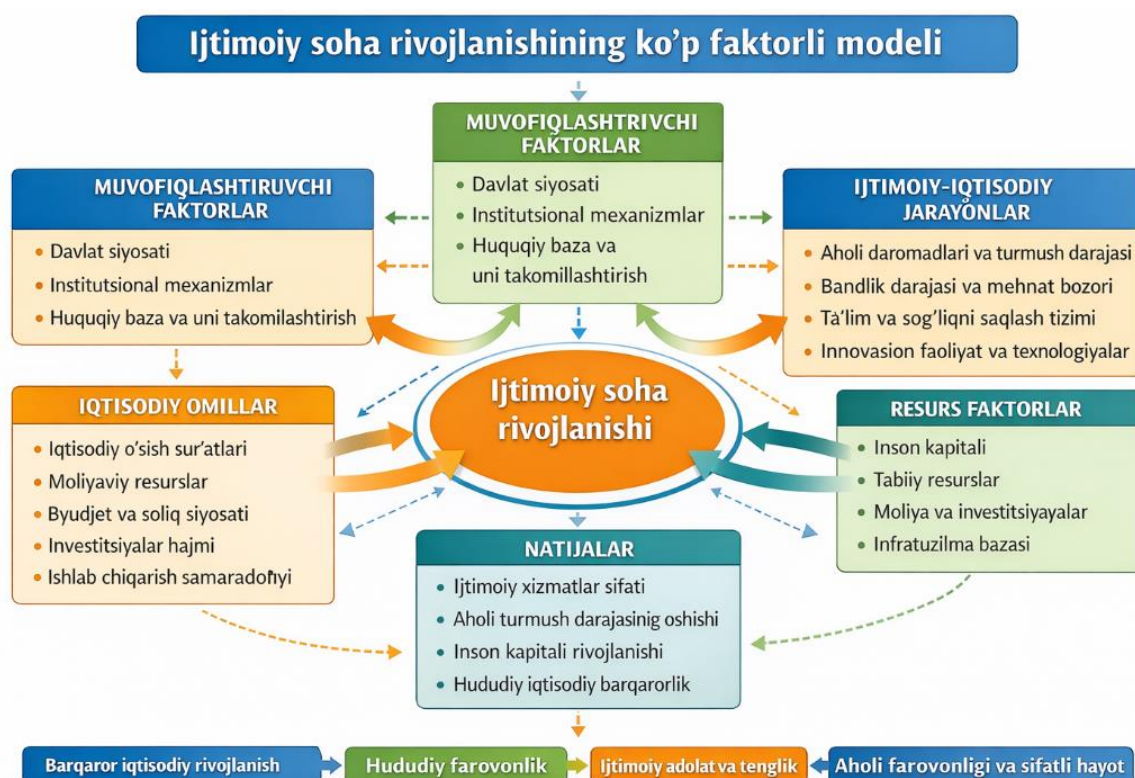

MINTAQA IQTISODIYOTI TARAQQIYOTIDA IJTIMOIY INFRATUZILMANING AHAMIYATI VA XUSUSIYATLARI

Qarshi davlat universiteti
Mustaqil tadqiqotchisi
Mahmudov Fayzulla

Zamonaviy iqtisodiy yondashuvlarda ijtimoiy sohaning rivojlanishi davlat siyosati, iqtisodiy resurslar, inson kapitali, institutsional mexanizmlar va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik orqali amalga oshiriladigan murakkab tizim sifatida qaraladi. Shu sababli ijtimoiy soha rivojlanish jarayonini ko'p omilli tizim sifatida o'rganish hududiy iqtisodiyot va ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ijtimoiy sohaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni tizimli ravishda ifodalash maqsadida quyidagi ko'p faktorli model ishlab chiqildi.

1.1.2-rasm

1.1.2-rasm. Ijtimoiy soha rivojlanishining ko'p faktorli modeli¹

1.1.2-rasmda ijtimoiy soha rivojlanishining ko'p faktorli modeli tasvirlangan bo'lib, unda ijtimoiy soha rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar, jarayonlar va natijalar tizimli ko'rinishda ifodalangan. Modelning markaziy qismida **"Ijtimoiy soha rivojlanishi"** joylashgan bo'lib, u ijtimoiy xizmatlar tizimining shakllanishi va rivojlanishini ifodalaydi. Modelning yuqori qismida **muvoqilashtiruvchi omillar** ko'rsatilgan bo'lib, ular davlat siyosati, institutsional mexanizmlar hamda huquqiy bazani takomillashtirish kabi omillarni o'z ichiga oladi. Ushbu omillar ijtimoiy sohaning samarali faoliyat yuritishini ta'minlaydigan boshqaruv va tartibga solish mexanizmlarini ifodalaydi. Modelning chap qismida **iqtisodiy omillar** aks ettirilgan. Ular iqtisodiy o'sish sur'atlari, moliyaviy resurslar, byudjet va soliq siyosati, investitsiyalar hajmi hamda ishlab chiqarish samaradorligi kabi ko'rsatkichlardan iborat. Mazkur omillar ijtimoiy soha rivojlanishining iqtisodiy asosini tashkil etadi. Modelning o'ng qismida esa **resurs omillari** ko'rsatilgan bo'lib, ular inson kapitali, tabiiy resurslar, moliyaviy investitsiyalar va infratuzilma bazasi bilan bog'liq omillarni o'z ichiga oladi. Ushbu omillar ijtimoiy soha rivojlanishi uchun zarur bo'lgan moddiy va nomoddiy resurslarni ifodalaydi.

Shuningdek, modelda **ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar** ham alohida blok sifatida keltirilgan bo'lib, ular aholi daromadlari, bandlik darajasi, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimi hamda innovatsion faoliyat bilan bog'liq jarayonlarni qamrab oladi. Modelning pastki qismida esa ijtimoiy soha rivojlanishining **asosiy natijalari** ko'rsatilgan. Bular ijtimoiy xizmatlar sifatining oshishi, aholi turmush darajasining yaxshilanishi, inson kapitalining rivojlanishi hamda hududiy iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash kabi natijalar bilan ifodalanadi. Mazkur natijalar o'z navbatida barqaror iqtisodiy rivojlanish, hududiy farovonlik, ijtimoiy adolat va aholi farovonligining oshishiga xizmat qiladi.

1

Shunday qilib, ushbu ko'p faktorli model ijtimoiy soha rivojlanishining asosiy omillari va ularning o'zaro bog'liqligini tizimli ravishda ifodalaydi hamda ijtimoiy siyosatni samarali amalga oshirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi tafovutlarni tartibga solish konseptual tamoyillar va tegishli tartibga solish mexanizmini shakllantirish uchun asos bo'ladigan metodologik yondashuvga tayanishi zarur. Bunda mazkur mexanizmning muhim tarkibiy qismi sifatida hududiy rivojlanish darajasidagi tafovutlarni tartibga solishga qaratilgan iqtisodiy va tashkiliy modellar muhim ahamiyat kasb etadi. Hududlar rivojlanishidagi tafovutlarni chuqur tahlil qilish, ularning dinamikasini aniqlash hamda hududiy iqtisodiy makon yaxlitligiga ta'sirini to'g'ri baholash uchun turli iqtisodiy-matematik modellar va analitik usullardan foydalanish talab etiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, hududiy tadqiqotlarda mavjud vazifalarning murakkabligi va heterogenligi turli matematik apparatlar asosida ishlab chiqilgan modellarning keng doirada qo'llanishini taqozo etadi.

Shu bilan birga, amaliyotda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi tafovutlarni aniqlash va baholash uchun yagona model va parametrlar tizimining yetarli darajada shakllanmaganligi mazkur jarayonni tartibga solishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Buning asosiy sabablaridan biri sifatida hududiy rivojlanish tafovutlarini modellashtirishga doir uslubiy asoslarning yetarli darajada ishlab chiqilmaganligini ko'rsatish mumkin. Shu bois bunday metodologik asoslar hududlar rivojlanish darajasidagi tafovutlarni kompleks baholash, ularni tartibga solish jarayonida turli iqtisodiy, institutsional va ijtimoiy omillar o'rtasidagi dinamik o'zaro bog'liqlikni aniqlash hamda barcha manfaatdor tomonlarning ishtirokini ta'minlashga xizmat qilishi lozim. Mazkur yondashuv ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatini samarali tashkil etish, hududiy rivojlanishdagi tafovutlarni kamaytirish hamda mintaqqa iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni

shakllantirish uchun zarur nazariy-uslubiy asos bo'lib xizmat qiladi. Hududlar rivojlanish darajasidagi **tafovutlarni** tartibga solishda uslubiy yondashuvdan foydalanish, avvalo, tartibga solish mexanizmi doirasida tegishli modellarni shakllantirish hamda ushbu jarayonni samarali amalga oshirishga qaratilgan amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqishni nazarda tutadi. Shu sababli hududiy rivojlanish darajasidagi tafovutlarni tartibga solishning samarali mexanizmini ishlab chiqishda, avvalo, mazkur jarayonni metodologik jihatdan asoslab beruvchi tamoyillarni aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar. Zamonaviy iqtisodiy yondashuvlarda ijtimoiy sohaning rivojlanishi davlat siyosati, iqtisodiy resurslar, inson kapitali, institutsional mexanizmlar va ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik orqali amalga oshiriladigan murakkab tizim sifatida qaraladi. Shu sababli ijtimoiy soha rivojlanish jarayonini ko'p omilli tizim sifatida o'rganish hududiy iqtisodiyot va ijtimoiy siyosat samaradorligini oshirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Ijtimoiy sohaning rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni tizimli ravishda ifodalaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI;

1. Krugman, P. *Geography and Trade*. – Cambridge: MIT Press, 1991.
2. Vahobov, A., Jo'rayev, T. *Mintaqa iqtisodiyoti*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
3. Armstrong, H., Taylor, J. *Regional Economics and Policy*. – Oxford: Oxford University Press, 2000.
4. Samuelson, P., Nordhaus, W. *Economics*. – New York: McGraw-Hill, 2010.
5. Todaro, M., Smith, S. *Economic Development*. – Pearson Education, 2015.
6. Abdurahmonov, Q.X. *Ijtimoiy soha iqtisodiyoti*. – Toshkent, 2018.

7. Combes, P.P., Mayer, T., Thisse, J.F. *Economic Geography*. – Princeton: Princeton University Press, 2008.
8. Porter, M. *The Competitive Advantage of Nations*. – New York: Free Press, 1998.
9. World Bank. *World Development Report*. – Washington, 2023